

Literatura: FUĆAK, Jerko, *Šest stoljeća hrvatskoga lektionara u sklopu jedanaest stoljeća hrvatskoga glagoljaštva* (Analecta Croatica Christiana VIII). Zagreb 1975, 391 str.

KUZMIĆ, Peter, *Vuk-Daničićovo Sveto pismo i biblijska društva na južnoslavenskom tlu u XIX stoljeću* (Analecta Croatica Christiana XVII). Zagreb 1983, 311 str.

ŠTEFANIĆ, Vjekoslav, *Hrvatski prijevod Biblije*: Hrvatska Enciklopedija, sv. II, Zagreb 1941, 490–494.

VOJNOVIĆ, Tadej, *Prevođenje cjelovite Biblije u Hrvata do prve tiskane Biblije 1831. godine* (doktorska disertacija na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu). Zagreb 1976, 218 str. (ciklostilom).

M. J. Fućak

BIBLIJA I HRVATSKA KNJIŽEVNOST

Hrvatska je književnost, još od srednjovjekovnih početaka pa do naših dana, toliko prožeta biblijskom topikom (općim mjestima, tipiziranim motivima, slikama, poredbama, klišeima itd.) da se znatan njezin dio bez Biblije uopće ne može ni razumjeti. U crkvenim prikazanjima, koja se, pod utjecajem već razvijenih talijanskih *sacre rappresentazioni*, javljaju u Hrvata istom u XV. st., obrađuju se starozavjetne i novozavjetne zgode i ličnosti (prikazanje *Od rojenja Gospodinova*, kojega je motiv poslije preradio Mavro Vetranović u svojem *Prikazanju od poroda Jezusova*, itd.). Vizije, prenja, čudesa, legende, dramatizirani plačevi i muke (*Plač Marijin iz Rapske pjesmarice*, npr.) izgrađeni su ponajviše na novozavjetnoj topici, i, dakako, najčešće su adaptacije ili prijevodi iz stranih vrela, obično latinskih i talijanskih. S pojavom *Marka Marulića* (1450–1524) Biblija u našoj književnosti zadobiva potpuno nov status; njezine se teme tretiraju autorski i estetski, a ne više samo religiozno pragmatično. Marulić je uopće u cijeloj hrvatskoj književnosti najbiblijskiji pjesnik i pisac. Njegova *Judita, u verskih harvacki složena* (1521), zasnovana na istoimenoj deuterokanonskoj knjizi, sjajan je primjer stvaralačkoga sinkretizma biblijske i antičke topike i petrarkističkoga kanconijera s domaćom pučkom tradicijom. Spjev *Suzana, s divnim toposom mjesta uživanja*, temelji se na Danijelu. *Davidijada (Davidias)*, po kojoj je Marulić u suvremenikâ stekao glas hrvatskoga Vergilija, utemeljena je na nekoliko knjiga SZ (1 Sam, 2 Sam, 1 Kr, 1 i 2 Ljet itd.), a Davida tretira kao prefiguraciju Krista, potpuno u skladu sa shvaćanjem da se SZ može razumjeti tek iz perspektive NZ. Sva su važnija Marulićeva djela utemeljena na Bibliji: *De institutione, Evangelistarium, Quinquaginta parabolae, De ultimo Christi judicio* itd. Koliko je Maruliću Biblija bila važna kao izvor temâ i motivâ, vidi se i po tome što je za osobnu upotrebu načinio vrlo opsežan rukopisni leksikon *De Veteris instrumenti viris illustribus commentarium*, koji se 400 godina smatrao izgubljenim i koji je otkriven, obrađen, preveden i objavljen tek u naše dane, a nipošto nije ni danas izgubio upotrebljivost. *Jakov Bunić (1469–1534)* napisao je, prije Girolama Vide, veliki spjev *De vita et gestis Christi* (10.000 heksametara), jedno od najvažnijih i najslavljenijih djela pisanih u protureformacijskom duhu. *Mavro Vetranović Čavčić (1482?–1576)*, svestran poznavalac Biblije, klasike i domaće književnosti,

uz ostalo je napisao i crkvena prikazanja *Posvetilište Abramovo, Od poroda Jezusova, Prikazanje kako bratja prodaše Jozefa*, a i oveću pjesmu *Tužba kralja Davida vrhu Saula i Jonate*. Junije Palmotić (1607–1657) velik je dio života posvetio prevodenju spjeva Girolama Vide *Christias*, ali je taj rad objavljen, pod naslovom *Kristijada*, tek nakon njegove smrti. Ivan Gundulić (1589–1638) napisao je jedno od najizvornijih i najnadahnutijih djela s biblijskom tematikom, *Suze sina razmetnoga*, koje, kako najnovija istraživanja pokazuju, vjerno slijedi osobno iskustvo utemeljeno na meditativnim tehnikama Ignacia Loyole. Znatna su djela s biblijskom tematikom Ivana Bunića Vučića (1591–1658) *Mandalijeva pokornica* i Ignjata Đurđevića (1675–1737) *Uzdasi Mandalijene pokornice*. U novijoj hrvatskoj književnosti biblijski se toposi tretiraju autorski. Petar Preradović (1818–1872) kao mladić je napisao ep *Prvi ljudi* o Adamu i Evi. Silvije Strahimir Kranjčević (1865–1908) napisao je više značajnih pjesama na biblijske teme, od kojih su među najljepšima *Mojsije, Eli! Eli! lamá azâvta-ni?!*, *Resurrectio*, a od duljih ostvarenja *Prvi grijeh, oratorij u tri dijela. Vladimir Nazor (1876–1949)* često se vraćao biblijskim temama: u mladosti je napisao ciklus *Biblijske legende*, među kojima se osobito ističu *Ruta Moapka* i *Ahinoama*; među novozavjetnim sižejima zanimljivi su *Via crucis omnium peccatorum miserrimi, Prosjak* i *Gavan, Vjesnik*. Miroslav Krleža (1893–1981) često je varirao biblijske i, uopće, religiozne motive. Od ovećih djela značajna su *Legenda* (o Isusu Kristu) i *Saloma* (o Herodijadi i Ivanu Krstitelju); u drami pod biblijskim naslovom *Adam i Eva* bavi se kompleksom odnosâ modernoga muškarca i žene. Nikola Šop (1904–1982) često se vraća temi Krista, osobito u zbirci *Isus i moja sjena*. Tito Strozzi (1892–1970) piše dramu *Ecce homo* (1935) kao *tragediju čovjeka Jude iz Kariota*. Moderni se hrvatski pjesnici često oslanjaju na biblijske motive (Vlado Gotovac: *Lazareva pjevanja*; Josip Pupačić: *Stvaranje svijeta*; Ivan Slamnig: *Evangelisti*), ali su oni već sasvim sekularizirani.

M. Grčić

BIBLIJA U HRVATSKOJ LIKOVNOJ UMJETNOSTI

Biblijom kao čvrstom okosnicom nadahnuta su brojna i raznovrsna djela hrvatske sakralne umjetnosti. Nalazimo ih kao *slike u biblijama* (u rukopisnim i tiskanim knjigama) i kao *bibliju u slikama* koja je sa crkvenih zidova i opreme pružala vjernicima sadržaje njima nedostupnih biblijskih tekstova i odigrala znatnu pastoralnu i kulturnu ulogu. Ovdje se mogu izdvojiti tek neka ostvarenja iz ove velike i raznolike »biblije« čije su »stranice« otvorene u mnogim hrvatskim crkvama.

Već je predslavenska crkvena umjetnost na tlu Hrvatske dala evropskoj umjetničkoj antologiji izuzetno vrijedne spomenike, a novine u njima (npr. uvođenje Bogorodice umjesto Krista u glavnu apsidu na mozaicima Eufrazijeve bazilike u Poreču, 6. st.) prelomne su za razvoj kasnije kršćanske ikonografije.

Od vremena kad se predromanika, koja je još njegovala ornament, pretapala u romaniku koja ponovno uvodi ljudski lik i figuralnu kompoziciju u Crkve, Biblija je trajno prisutna i u skulpturi i u slikarstvu. Već na pločama oltarne pregrade iz Sv. Nediljice (Zadar, 11. st.) kipar je jednostavnim uparnim prutovima dojmljivo i sažeto nanizao prizore iz Isusova života. U Splitu